

Grammofonen

1887 fick tysk-amerikanen Emile Berliner patent på den första grammofonen. Skivorna hade då en minuts speltid. 1890 grundade Berliner sitt första skivbolag. I Europa hade svensken Carl Lindström stor betydelse för utvecklingen av grammofonen. 1911 köpte han skivbolaget Odeon.

Hon är en 106 år gammal skönhets som får resa runt i landet tillsammans med sin ägare Erik Ask-Upmark. Hemligheten med att få riktigt bra ljud är att byta stift efter varje skiva. Och tycker man att ljudet är för högt är det bara att lägga en ullstrumpa i tratten.

Jazzhistoria via en tratt

Grammofonskivorna skulle betyda slutet för den levande musiken. Att lyssna på musik som satt fast på en platt skiva, genom en tratt, var näst intill syndigt. Känns tongångarna igen?

Erik Ask-Upmark drar likhets-tecken mellan dagens debatt om musik på nätet och förra sekelskiftets farhågor att stenkakorna skulle döda marknaden för levande musik.

Reser med trattgrammofon

Han reser runt i landet med en vacker trattgrammofon och bjuder på jazzmusik och dess historia.

– Jag är egentligen folkmusiker och riksspelman, berättar Erik Ask-Upmark. Men har också ett intresse för den tidiga jazzen som har sin upprinnelse i folkmusiken i den amerikanska södern.

Erik kom över en gammal trattgrammofon och hittade några gamla jazzplattor. Där var hans idé född, att dela med sig och visa hur

mycket musik man faktiskt får ur en drygt 100-årig musikmaskin.

Han blandar musikhistorik med teknik och drar gärna liknelser mellan dagens musik och jazzen för 100 år sedan.

– Dixieland jazz, ja man kan kalla det 20-talets hårdrock, säger han, och drar ut en ullstrumpa ur tratten på grammofonen.

Det går inte att reglera volymen på grammofonen, så strumpan används för att dämpa ljudet. Men i museets hörsal behövs ingen dämpning.

Publiken slås av hur bra det låter. – Många tror att det är raspiga skivor som ger dåligt ljud, men det är nålen som slits, berättar Erik. Man ska egentligen byta nål efter varje spelning.

Han har själv lyckats hitta nya nålar från England och kan därför bjuda på nästan knasterfritt ljud från stenkakor från 1920-talet.

– Det är fantastiskt att de håller så bra än, säger han.

Retrovåg

Erik åker runt i landet och spelar sina skivor och berättar.

– Det är en del äldre som kom-

Det är svårt att förstå att dessa skivor tillverkades för snart 100 år sedan och att de fortfarande bjuder sådana musikaliska upplevelser.

mer, för att minnas och lyssna. Men det är slående många unga som är intresserade, säger han. Det går en retrovåg över landet och intresset för den här musiken växer.

– För några veckor sedan var jag på en nattklubb i Göteborg och spelade.

Och så drar han liknelserna mellan illegal nedladdning och mass-

” Dixieland jazz, ja man kan kalla det 20-talets hårdrock.

Erik Ask-Upmark säger att intresset för jazzmusiken från 20-talet inte bara lockar äldre lyssnare. En retrovåg bland yngre drar över landet.

kopieringen av musik på 1920-talet.

– Det var inte populärt i vissa kretsar att man kopierade äkta musik på en stenkaka. Många propagerade mot grammofonen på den tiden. Det är intressant att se hur lite som ändrats.

Han berättar också om hur trattgrammofonen är uppbyggd och

hur inspelningarna gick till innan mikrofonen var uppfunnen.

– Fram till mitten av 20-talet ställde man musikerna framför tratten och graverade skivan direkt. Skulle man ha flera skivor ställde man in flera grammofoner i en ring och graverade alla på en gång.

Oklart ursprung

Erik berättar att ingen egentligen vet var namnet jazz kommer från.

– Det kan vara ett afrikanskt ord för dans, eller slang för musik eller någon slags horisontell aktivitet. Det är inte klarlagt. Men från början stavades jazz med s, jass. Det var först på 20-talet som man ändrade stavningen och i Sverige var gamla stavningen kvar längre.

TEXT
Karin C Gistedt

karin.gistedt@bohuslaningen.se

0522-992 34

FOTO
Per Landén

per.landen@bohuslaningen.se

0522-992 18

